

# קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בס"ד שער מורה מורינו הרב יהודה גנס שליט"א שבת ראה תשע"ז:

## בביאור דברי הרמב"ם שמצוה לדעת את סימני הבע"ה המותרים

- א. כתב הרמב"ם (ריש הל' הל' מאכלות אסורות) וז"ל: מצות עשה לידע הסימנים שמבדילין בהן בין בהמה חיה ועוף ודג וחגב שמותר לאכלן ובין שאין מותר לאכלן, שנאמר והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור ונאמר להבדיל בין הטמא ובין הטהור...".
- ב. ויש לדון, האם מצוה זו נאמרה דוקא על הבא לאכול את מינים אלו שלא יאכל כל זמן שלא יודע הסימנים המבדילים ביניהם, או שמצוה על כל ישראל לדעת את סימנים אלו.
- ג. ואמנם אף שבלשון הרמב"ם בספר משנה תורה היה מקום להסתפק בזה, מדבריו בספר המצות מתבאר להדיא שלא נאמרה המצוה רק על הבא לאכלם, שלא יאכל כל זמן שלא בירר את סימני הטומאה והטהרה, דהנה ז"ל הרמב"ם שם<sup>1</sup> "שצונו לבדוק בסימני בהמה וחיה... ואז יהיה מותר לאכלם... והוא אמרו זאת הבהמה אשר תאכלו ולשון ספרא אותה באכילה ואין בהמה טמאה באכילה... וזה לאו שבא מכלל עשה שהוא עשה...", הרי מתבאר מדבריו שנאמר כאן איסור עשה לא לאכול בע"ח ללא בדיקה ובירור סימניו.
- וכן כתב בספר החינוך<sup>2</sup> וז"ל: "שנצטוינו לבדוק בסימני בהמה וחיה כשנרצה לאכול מהם", הרי שלא נאמרה המצוה אלא על הבא לאכלם.
- ד. והנה בספר החינוך שם כתב עוד וז"ל: "ועובר עליה ולא בדק... אע"פ שמצא אחר כן שהיתר אכל ביטל עשה זה של בדיקת הסימנין". ומתבאר מדבריו שאין האיסור על אכילת דבר טמא, אלא על אכילת דבר שאינו בדוק, ואף שהתברר שאכל טהור עבר בעשה זו.
- אולם באחרונים תמהו על דבריו דמדברי הרמב"ם עצמו [שכתב שעשה זה והעשה שנלמד ממה שנאמר "זאת הבהמה אשר תאכל" אותה באכילה ואין בהמה טמאה באכילה הוא אותו איסור, וכשיטתו שאיסור שנכפל בתורה אינו נמנה לב' מצוות] מבוואר לכאן להיפך ששורש האיסור הוא לאכול דבר טמא, והצטוינו על כך בלאו ובעשה, וז"ל לפי החינוך, שאדרבה מהפסוק בו נאמר "והבדלתם" התבאר שגם המצוה "אותה תאכלו" היא לאכול רק את מה שהתבררה טהרתו<sup>3</sup>.
- ה. והנה כל הנ"ל היא שיטת הרמב"ם, אבל דעת הבה"ג והרמב"ן שלא נאמרה מצות עשה על כך, אלא הכל הוא בכלל ובביאור הלאו שלא לאכול דברים טמאים, ואף החינוך עצמו צידד כך, וכמש"כ שם וז"ל: "עם היות לבי נאחז בענין זה בסברת הרמב"ן ז"ל שכתב שאין ראוי שנמנה בדיקת סימני טהרה מצוה, כי באמת אחר שאסרה לנו התורה קצת הבהמות, עכ"פ יתחייב להודיענו סימני הטהורות להפרישנו מן האיסור, ואין זה ראוי כלל להחשב בחשבון מצוה...".
- ו. והנה בשו"ת הריב"ש<sup>4</sup> כתב לחדש ע"פ דברי הרמב"ם שלענין זיהוי המינים הטמאים א"א להקל ע"פ רוב אלא חייבים מן התורה לחוש למיעוט, שכיון שציוותה התורה לבדוק, כל שלא התברר בודאי שכן הוא הרי לא בדק. [אלא שגם הוא כתב שלדבר שאין מצוי כלל, כגון לחוש בעוף שהוא מן הפרס והעזניה שאין מצויים בישוב כלל אין צריך לחוש].
- ז. ואמנם פשוט שגם לדבריו אין צריך לבדוק דוקא בסימני הטהרה שנאמרו בתורה, וכדמוכח מכמה מקומות, ואחד מהם ממה שאמרו בגמ' שדג המשיר קשקשיו בשעת עלייתו מן המים

<sup>1</sup> מ"ע קמ"ט.

<sup>2</sup> מצוה קנ"ג.

<sup>3</sup> וראיתי באחרונים שהאריכו לדון האם לפי הרמב"ם זו מצות עשה או איסור לאו הבא מכלל עשה, וצ"ע דלכאן מדברי הרמב"ם בשה"מ המצוטט מקודם מבוואר להדיא דהוי לאו הבא מכלל עשה.

<sup>4</sup> סימן קצ"ב.

# קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

- כשר, כיון שאנו מכירים שהוא סוג דג שבמים יש לו קשקשים, הרי שגם לרמב"ם אין צריך לבדוק ולראות דוקא את הסימנים המוזכרים בגמ', אלא צריך שיתברר לנו בבירור מוחלט שמין זה הוא טהור.
- ח. ובאחרונים דנו האם חומרתו של הריב"ש נאמרה דוקא כשיש אפשרות לבדוק, אולם כשאין אפשרות לבדוק אפשר לסמוך על הרוב, או שבכל גוונא כל שלא התברר בודאות טהרתו א"א לאכלו.
- ט. ובשו"ת מהר"ם שיק וכן בשו"ת הר צבי צידדו להקל בזה, וכתבו שבמקום שא"א לברר מותר לאכלו גם לריב"ש.
- י. ולענ"ד צ"ע בזה, דכיון שלרמב"ם יש איסור עשה לאכול בע"ח שלא נבדק, א"כ מה בכך שא"א לבדוק [אם ננקוט כריב"ש שע"י רוב אין כאן בדיקה], סוף איסור העשה במקומו עומד, וצ"ע.
- יא. עוד העירו בזה, דהם אמנם שבדברי הריב"ש בסי' קצ"ב אפשר לפרש כן, אולם מדבריו בסי' קצ"א<sup>5</sup> נראה שא"א לומר כן, עייש"ה.
- יב. והנה לכאור' כל חידושו של הריב"ש הוא לשיטת הרמב"ם, אבל לשאר הראשונים שלא סוברים שנאמרה מ"ע של הבדלה, אלא הכל הוא בכלל הלאו שלא לאכול דברים טמאים אין מקור לחידוש זה, ולפי"ז יצא שלרוב הראשונים אין מקור לחידוש זה. שאף שאין כאן מ"ע אולם בשו"ת אבני נזר<sup>6</sup> כתב שאף החולקים על הרמב"ם יודו לחידוש זה, שאף שאין כאן מ"ע בפ"ע, גילתה כאן התורה איך הוא אופן הבירור הנצרך כדי שלא להיכשל במינים הטמאים, וצ"ע בזה.
- יג. והנה בשו"ת מהר"ם שיק<sup>7</sup> כתב שרוב הראשונים נחלקו על הריב"ש בזה, וראיתו מה שהקשו התוס' ושאר הראשונים במסכת חולין<sup>8</sup> מדוע אסור ליקח ביצים מן הגוי בלא בירור, הלא רוב העופות טהורים הם ונלך אחרי הרוב עיי"ש, ולריב"ש לק"מ דלענין זה לא אזלי בתר רובא.
- יד. ויש שכתבו לדחות, דהעשה של הבדלה לא נאמר רק על מיני הבע"ח עצמם ולא על היוצא מהם כביצים.
- טו. ויש להוסיף בזה ביאור ע"פ מש"כ בשו"ת זכר יצחק<sup>9</sup> [לענין ציר היוצר מטמאים] לבאר שהאוכל בלא הבדלה עובר באיסור עשה ולא באיסור לאו<sup>10</sup>, ובאיסורי עשה לא נאמר דין יוצא, עיי"ש.
- טז. אלא דראיתי שהעירו בזה דמדברי התוס' שם מבואר דאיסור ביצי עוף טמא אינו רק איסור עשה אלא יש עליהם איסור לאו, [וכדילפי' מ"ואת בת היענה], עייש"ה, וא"כ מה בינם לעופות טמאים, וע"כ דלא ס"ל כלל כריב"ש.
- יז. אלא שעדיין יש לדון, שאף אם יש עליהם לאו מ"מ מצות ההבדלה נאמרה רק על גוף בעלי החיים עצמם, וכמ"ש "והבדלתם בין הבהמה הטהורה... כל צפור טהורה תאכלו", וצ"ע בזה<sup>11</sup>.

<sup>5</sup> ד"ה גם מש"כ.

<sup>6</sup> יו"ד סי' ע"ו סקט"ז.

<sup>7</sup> שם.

<sup>8</sup> ס"ג:

<sup>9</sup> סי' פ'.

<sup>10</sup> ויש בדבריו חידוש גדול, דבפשטות היה נראה דדין ההדלה שנאמר בעשה גילה גם מהו גדר הלאו בזה, ועיין.  
<sup>11</sup> והנה יש מגדולי הרבנים שעורו בשנים האחרונות שישנה חובה לבדוק את הדגים הבאים מחו"ל דגד דג, ולא לסמוך על מה שהובאו בחזקת מין טהור, ואחד הטעמים לזה הוא ע"פ דברי הריב"ש הנ"ל.  
ואמנם יש לדון בזה טובא, דמלבד מה שיש לדון טובא אם הלכה כהריב"ש בזה, עוד דנו דכאן בודאי שרוב הדגים במפעל הם מהמין הטהור ויש כאן רובא דאיתא קמן ו"הלך אחר הרוב", ו"ל שלא נאמרו דברי הריב"ש רק על "רובא דליתא קמן", ודו"ה. מה גם שיש לדון כאן לפי מה שכתב בשו"ת הר צבי שי"ל שדברי הריב"ש נאמרו רק לגבי זיהוי המין, ולא כשבאים לדון אם דבר זה בא מתוך הטהורים המוכרים לנו.  
אולם הרבנים האוסרים כתבו עוד כמה טעמים להחמיר בזה, וגם בהם יש לדון טובא, ועוד חזון למועד בס"ד, וצ"ע ג לענין מעשה.